

The background is a stylized landscape with layers of color: blue mountains with white peaks at the top, followed by yellow and green hills, then orange and red hills, and finally a dark purple foreground. The text 'POST SED LIA CI' is overlaid in large white letters. In the lower right, there is a silhouette of a horse pulling a cart. The text 'SLOVENSKÝ ĽUDOVÝ PROTEST' is also present in the lower right.

POST

SED

LIA

CI

SLOVENSKÝ
ĽUDOVÝ
PROTEST

m a m
m a k

JURAJ BUZALKA

m a m
m a s

Juraj Buzalka

Postsediaci

Slovenský ľudový protest

m a m
m a š

Juraj Buzalka
Postsedliaci. Slovenský ľudový protest
Prvé vydanie

Recenzenti: Rudolf Chmel, László Szigeti
Copyright © Juraj Buzalka 2023
Slovak edition © Vydavateľstvo MAMAŠ 2023
Všetky práva vyhradené

ISBN 978-80-8268-065-5

S vdakou mojim učitelom a učitelkám

Obsah

Predslov

11

Eseje a štúdie

Slovenský zelený údel

17

O trvácnosti romantického vodcovstva

50

Kultúrna ekonómia vylúčenia a integrácie

71

Čo sa stalo s OS-ou liberálneho konsenzu?

101

Víno a sloboda: esej zo sociológie alkoholizmu

120

Československo ako pamäť a ideál

137

Východná hranica ako svedomie utečeneckej krízy

148

Utečenci u šovinistov

153

Dedinskí udavači: odpúšťať a nezabudnúť

161

O dôstojnosti akademickej samosprávy

170

Pravda uprostred

177

Publicistika

O obilí a násilí	187
Slovenská kaviareň	190
Protokol slovenských mudrcov	195
Extrém ako med	201
Vatry a holokaust: o potrebe bičovania národa	205
Luteránsky moderný hriech	211
Čo strácame pádom strany Most-Híd?	214
O pandémie a zmenách živobytia	219
Kargo kult populizmu	223
Výter z nosa ako rituál zjednotenia	227
Plagiát ako intimita štátu	229
Kultúra a demokracia: opäť raz o politickom vzťahu	232

Pápež pokrokárov	235
Výročie Novembra, maďarská otázka a slovenská lahostajnosť	242
Fašizmus našich čias	248
Čo znamená štvrté víťazstvo Viktora Orbána?	253
Sčítanie ľudu ako obraz krízy autority	257

Bibliografické údaje

262

Menný a vecný register

266

Predslov

Pri zostavovaní textov tejto knihy som urobil niektoré zmeny technického rázu, ale zmysel zostal zachovaný. Texty som písal počas ostatných desiatich rokov, približne od publikovania mojej prvej knihy esejí *Slovenská ideológia a kríza* (Kalligram 2012). Jednotlivé úvahy vznikali pod vplyvom premýšľania nad otázkami formovania slovenskej spoločnosti a spôsobu života jej obyvateľov, osobných spomienok a dojmov, ako aj aktuálnych udalostí, vrátane politickej prevádzky a vplyvu *vis maior*. Pandémia COVID-19 a ruská agresia na Ukrajine patria medzi udalosti, ktorých vplyv nebolo možné predvídať. Nástup fašizmu našich čias a ako s ním a populizmom môžeme v našich podmienkach bojovať, zas zostávalo leitmotívom môjho celoživotného záujmu o tému sociálnych a politických hnutí. Počas vyše desaťročného obdobia písania esejí i kratších žánrov som sa inšpiroval mnohými ľuďmi. Za najobohacujúcejšie z hľadiska tém tejto knihy považujem pravidelné stretávanie sa s Rudolfom Chmelom a Lászlóom Szigetím. Obaja sú členmi generácie, ktorá pre tú moju vybojovala a ubránila slobodu liberálneho poriadku, ktorý je v dejinách Slovenska bezprecedentný. Ako hlavní diskutéri, recenzenti a podporovatelia majú kľúčovú zásluhu na tom, že táto kniha vznikla. S bývalým učiteľom a hlavne dlhoročným starším kolegom, Jurajom Podobom, a prvou ozajstnou riaditeľkou v mojom pracovnom živote, Magdou Vášáryovou, preberám otázky Slovenska i strednej Európy bez dlhšej prestávky už vyše štvrtstoročie. Menej časté, no vždy prínosné, boli pre mňa stretnutia so Soňou Szomolá-

nyi, Vladimírom Šuchom a Marínou Zavackou. Vlado Benč, Marián Repa, Michael Petráš a Judit Csaplár boli vždy ochotní počúvať moje argumenty a pomôcť spätnou väzbou či informáciou, ktorá mi práve chýbala. Jana Dzurindová, Matej Butko, Katerina Ivanova, Ines Herčan a Dušan Fischer ma v pozícii bývalých či súčasných študentov a študentiek nútili premýšľať o témach, ktorým sa venovali inak, hlbšie a systematickejšie. Aj vďaka nim možno túto knihu okrem odborného verejného publika považovať aj za svojho druhu učebnicu sociálnej a kultúrnej antropológie.

Praktickým dôvodom vzniku viacerých textov bola práca na výskumných projektoch. V nedávnom období to bol projekt *Manévrovací priestor v štátnom socializme: medzi adaptáciou a experimentom*, podporený poľskými a nemeckými grantovými agentúrami. Projekt mi umožnil pracovať pod vedením významných historikov Jerzyho Kochanowského, Włodzimierza Borodzeja a Claudie Kraft. Časť podkladov pre esejistické úvahy vznikla vďaka projektu *Antropológia vylúčenia a integrácie: Slovensko v kontexte európskych transformácií*, ktorý podporila Agentúra pre podporu výskumu a vývoja. Osobitne plodná bola moja viacročná spolupráca s Douglasom Holmesom, profesorom antropológie na Newyorskej štátnej univerzite v Binghamtone. Vďaka nemu a peniazom európskych daňovníkov som mal možnosť riešiť projekt na tému antropológie nového fašizmu. Od čias doktorandských štúdií sa teším ochote môjho bývalého školiteľa Chrisa Hanna, emeritovaného riaditeľa Inštitútu Maxa Plancka pre sociálnu antropológiu a výskumníka Corpus Christi College v Cambridge, odpovedať na moje emaily či osobné otázky počas konferencií. Prostredníctvom on-line platforiem ako aj osobne už vyše dvadsať rokov tiež úspešne debatujem s Lászlóom Fosztóom z Rumunského inštitútu pre výskum národnostných menšín v Kluži. Nikto z mojich priateľov a učiteľov, pravdaže, nie je zodpovedný za tvrdenia a názory, uvedené v tejto knihe. Mnohé texty sú výsledkom

premýšľania počas viacerých študijných pobytov v zahraničí ako aj kratšieho pobytu v rámci literárnej rezidencie v Divadle Potôň v Bátovciach na jar 2021.

Ako človek živiaci sa hlavou len málokedy dokážem cítiť zadosťučinenie z vykonanej práce, keďže ju nie je reálne vidieť. Aj preto ma tak uspokojuje práca vo vinohrade, pivnici a v kuchyni, keď je na ňu čas. Vznik knihy je však pre intelektuála zriedkavým, krátkym okamihom, kedy možno hmatateľný výsledok duševnej roboty uchopiť. Pri všetkej duševnej práci, ktorej som sa v uplynulom vyše desaťročí venoval, bola moja rodina. Moje deti, Jurka a Julku, musela pri zamyslenom, zaneprázdnenom, rozcestovanom a často neprimerane nervóznom otcovi nezriedka opatrovať manželka Andrea. Túto knihu venujem hlavne im trom. A Rudíkovi, štekajúcemu domácemu miláčikovi ryšavo-bielej farby, ktorý s nami žije ešte o trochu dlhšie, ako vznikol najstarší text tejto knihy.

V Pezinku v deň výročia víťazstva
nad fašizmom roku Pána 2023.

autor

Eseje a štúdie

Slovenský zelený údel

Bez pokrokárskeho rozvoja vidieka sa Slovensko nestane prosperujúcou krajinou. Nutné zmeny nie je možné naštartovať bez účasti tých, ktorí na vidieku žijú alebo sa s ním identifikujú. Kľúčová preto je dedinská politika, ktorú v duchu demokratických tradícií nazývam progresívny populizmus. Základom jeho programu nemôžu byť len univerzálne ideologické poučky a príručky zelenej transformácie, ale musí rešpektovať existujúcu pamäť živobytia a existujúce mocenské pomery. O tejto pamäti a pomeroch už pred viac ako sto rokmi písal Milan Hodža, najvýznamnejší pokrokársky populista slovenskej politickej tradície: *„My Slováci nemáme ani šľachty, ani vysokého kléru, ani veľkopriemyslu, že by nám taktika kázala daktorú z tých vrstiev šetriť, sme národom biednym, sme proletármi krajiny i nič prirodzenejšieho, ako spojovať sa s proletármi ostatných národností Uhorska.“*

Publicistický text zo začiatku dvadsiateho storočia hľadal pragmatické spojenie etnickej kategórie Slovákov ako nearistokratickej vrstvy s univerzalistickejšou kategóriou proletárov Uhorska. Proletári – podobne ako Slováci – odmietajú aristokratický nacionalizmus vtedajšieho režimu. Ako ďalej Milan Hodža píše: *„A dnes je už vôbec prekonané stanovisko písať o sociálnej demokracii s takým dešpektom, ako je ešte u nás vo zvyku ... Proti nabubrelému nacionalizmu stavať musíme konečne aj u nás požiadavok svobody svedomia, osvety a hospodársky pokrok ... Čo by nám to prospelo, keby celý národ hovoril: som*

* Milan Hodža „Hlas“, Ročník V., číslo 4/1903. *Nacionalizmus je slepý*

Slovák, a pri tom keby tonul v otroctve duchovnom, mravnom a hmotnom?!“

Hodžova „politika ľudová začína sa halenou“ pochádza z obdobia, v ktorom úvahy o roľníckom stave ako základni demokracie, korigujúcej bezuzdnú hospodársku súťaž, zelená cesta medzi červenou komunistov a čiernou fašistov, charakterizovala úvahy pokrokárov celej semiperiférie stredovýchodnej Európy (pozri napríklad Holec 2011). Zásadnou prekážkou tretej cesty na Slovensku bol vtedajší politický katolicizmus, ktorý v symbióze s „nabubrelým nacionalizmom“ pre potreby tejto úvahy vnímam ako predchodcu reakcionárskeho populizmu, ktorý dnes v praxi vystupuje ako takzvaný konzervativizmus, prestupujúci politickým spektrom ako „otroctvo duchovné, mravné a hmotné.“

Vidiecke vodcovstvo, postagrárna dedina

„Predstavte si, že prídete za niekým, kto žije v Bratislave celú večnosť, a opýtate sa ho, či sa cíti ako Bratislavčan. Odpovie vám, že ,nie‘, on sa cíti ako ,srdcom východniar‘. Potom sa ho spýtate, kedy bol naposledy na východe, na čo vám povie, že pred dvadsiatimi rokmi. Ale srdcom je východniar“.

Ludovít Elvis Gálka, frontman skupiny Karpina*

Od roku 1989 dodnes (text získaval finálnu podobu vo februári 2023) – ak nerátame ustanovujúce voľby v roku 1990 – vyhrali voľby na Slovensku iba traja lídri: Vladimír Mečiar, Robert Fico a Igor Matovič. Každý z nich pasuje do kategórie reakcionársky populista a každý z nich potreboval k víťazstvu zásadnú podporu ľudí z vidieka. Vidiekom sa tu samozrejme

* Čorej, Tomáš, Najväčšia diera je Prievidza? Tá pieseň je výsmechom slovenskej malosti, vraví jej autor. *Denník N*, 21. júl 2021, dostupné online

nemyslia iba malé obce a lazy, ale aj mestečká a väčšina miest v krajine. S výnimkou najväčších aglomerácií ako Bratislava a Košice ide o viac ako štyri pätiny Slovenska, ktoré majú vidiecky charakter a odkiaľ mnohí vidiečania naďalej dochádzajú do miest. Úspešní v tomto dominantne vidieckom prostredí sú lídri, umne narábajúci so sociálnou demagógiou a nacionalizmom, zmiešaným s ľudovým katolicizmom. Hlavne však rozumejú „neideologickej“ povahe vidieckych vzťahov a dvojznačnosti vidieckeho hodnotového sveta z hľadiska meštiackej morálky. Dokážu potom túto znalosť bezškrupulózne využiť. Líderstvo slovenských vodcov – a platí to tak pre demokratickejších ako aj reakcionárov – je aj preto pokračovaním bitkárstva na stohu slamy. Alfalíder či líderka nebuduje programové následníctvo, naopak, upevňuje eseročku konateľa a prisluhovačov. Otázka je, prečo hlavne takéto vodcovstvo, popierajúce ideály Novembra 1989 a občiansko-demokratickej tradície krajiny, na Slovensku dominuje?

Hlavným dôvodom je, že menšinová pokrokári postsocialistický vidiek nikdy neoslovili. Ten bol v duchu orientalizácie považovaný za odporcu reforiem a podporovateľa populistov. Malá pozornosť téme agrárnej reformy po roku 1989 síce znížila už tak regionálne nízku zamestnanosť v poľnohospodárstve – Slovensko po reformách v súvislosti so vstupom do EÚ má podobnú štruktúru zamestnanosti ako vyspelé západné ekonomiky – problém s vidiekom ako kolískou reakcionárskej politiky to však nevyriešilo. Ľudia u nás totiž síce robia vo fabrikách a mnohí žijú v nominálnych mestských sídlach, stále však žijú vidieckym spôsobom života, identifikujú sa ako vidiečania alebo sa aspoň ako vidiečania v meste správajú. Na rustikálnu nostalgiu, ilustrujúcu váhu vidieka v slovenských reáliách, často počujú aj inak sociálne kritickí, mestskí intelektuáli:

„Nedávno, cestujúc z Košíc do Bratislavy, ma kdesi pri Kysaku skoro ohúril pohľad na pastiera oviec pomaly kráčajúceho do kopca. Obrázok takpovediac zo starého sveta, ktorý bol ešte